

Наталія Побірченко,
Олена Ярошинська

**ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА
ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

У статті привернена увага до проблеми формування дослідницького середовища в умовах діяльності науково-дослідної лабораторії вищого педагогічного навчального закладу. Окреслено основні напрями роботи спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх учителів. Виокремлено основні шляхи вдосконалення дієвості створеного в умовах лабораторії дослідницького середовища.

Ключові слова: дослідницьке середовище, діяльність лабораторії, компетентність.

Сьогодні в умовах трансформації вищої освіти особлива увага зосереджується на дослідницько-інноваційній ролі вищих навчальних закладів. У Бельгійському комюніке 2009 р. щодо Болонського процесу наголошено, що має бути забезпечена інтеграція освіти і досліджень на всіх циклах вищої школи. Як зазначив Президент НАПН України В.Г. Кремень у своєму виступі на Парламентських слуханнях 17 червня 2009 р. з розгляду питання про Стратегію інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, така стратегія потребує формування людини, фахівця дослідницько-інноваційного типу, що можливо зробити лише в закладах з відповідним середовищем. Тобто мова йде не просто про розробку інноваційних освітніх методик «вписування» людини в реалії сучасного постіндустріального суспільства, а про створення інноваційних механізмів забезпечення адекватності освіти і культури новій філософсько-світоглядній парадигмі, що можливо лише за умови формування та розвитку середовища вищого навчального закладу за новими принципами.

Розв'язання проблеми інтеграції освітньої і наукової складових у діяльності вищих навчальних закладів, як зазначають фахівці, насамперед потребує відповідної законодавчої основи і нормативно-правового забезпечення, а також суттєвого посилення дослідницько-інноваційної діяльності вищої школи. І особливо актуально ця проблема постає у педагогічних вищих навчальних закладах.

Аналіз літератури з проблеми дослідження свідчить, що проблема створення освітнього середовища в закладах освіти є відносно новою для української педагогічної науки, проте її розробка ведеться не на порожньому місці. На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших нау-

кових працях висвітлено теоретичні концепції, класифікації, дефініції «середовище» (К. Ясперс, В. Ясвін, С. Сергеев тощо). Набув поширення термін «освітнє середовище» (Є. Бондаревська, А. Лукіна, В. Веснін, І. Левицька, Л. Кепачевська, І. Улановська), робляться спроби класифікувати освітні середовища. Категорію «освітньо-виховне середовище» вивчали Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петрівський, І. Якиманська та інші, «творче освітнє середовище» (В. Ясвін, К. Приходченко). В сучасних умовах інформатизації суспільства науково обґрунтованим та широко вживаним є термін «інформаційно-освітнє середовище навчального закладу» (А. Білощицький, С. Лещук). В останні роки привернено увагу до формування освітнього середовища загальноосвітнього навчального закладу (К. Приходченко, А. Каташов).

Складні і суперечливі процеси глобалізації у сфері освіти спонукали до широкого використання у педагогічній теорії понять «світовий освітній простір», «європейський освітній простір» та ін. Проте, поза увагою дослідників залишається проблема створення освітнього середовища в різних типах вищих навчальних закладів, в тому числі педагогічного профілю.

У сучасних російських дослідженнях бачимо привернення особливої уваги до проблеми створення інформаційно-освітнього середовища навчального закладу (О. Абросімов, Р. Гурниківська, І. Захарова, С. Ситник, К. Кречетников, С. Мякішев, В. Міхаеліс та ін.) та до питань функціонування освітнього середовища вищого навчального закладу (Р. Касіна, В. Козирев, Е. Мамонтова, Т. Менг, І. Палашева). Однак, ці дослідження розкривають окремі аспекти створення та впливу навколишнього середовища навчального закладу і теоретично не обґрунтовують технологію формування та діяльності дослідницького середовища вищого навчального закладу як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Метою нашого дослідження є виокремлення основних аспектів формування дослідницького середовища педагогічного університету як засобу розвитку професійної компетентності майбутніх учителів.

Оновлення освіти вимагає нової якості підготовки фахівців, що стануть майбутніми лідерами модернізації цієї системи. Час вимагає, щоб нові кадри були орієнтовані на роботу з технологіями завтрашнього дня. А здійснення їх підготовки не можливе без залучення викладачів до передових досліджень, а також без практики особистої участі студентів в таких роботах.

Однією з ключових вимог Болонської декларації, що регламентує входження країн у європейський науковий і освітній простір, є підвищення якості вищої освіти. Дієвий спосіб досягнення відповідної якості освіти – забезпечення її конкурентоспроможності в організація дослідницької роботи.

Усвідомлюючи, що майбутнє людства значною мірою залежить від культурного, наукового й технічного розвитку, який ґрунтується на університетах як центрах культури, знань і досліджень, що знання повинні слугу-

вати суспільству, а університети мають навчати майбутнє покоління цінувати гармонію в навколишньому середовищі і власне життя, ректори європейських університетів визначили у «Великій Хартії Університетів» основні принципи їх діяльності:

1. Університет як автономна інституція є історичною спадщиною. Він примножує і передає людській культурі цю спадщину за допомогою навчання і наукових досліджень, тому університетські дослідження мають бути морально й інтелектуально незалежними від будь-якої політичної влади та економічної сили.

2. Процеси навчання і досліджень мають бути нероздільними.

3. Свобода досліджень і навчання є основним законом університету, де дотримуються принципів толерантності і вільного діалогу.

4. Університет є місцем формування і збереження європейських гуманістичних традицій, де примножуються знання, усуваються географічні і політичні бар'єри, відбувається пізнання та взаємовплив різних культур [1, 37].

У нашому дослідженні ми узагальнюємо досвід Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини щодо формування дослідницького середовища вищого педагогічного навчального закладу. Зауважимо, що науково-дослідна робота в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини посідає провідне місце і спрямована на виконання таких пріоритетних напрямів:

- європейський рівень якості та доступності освіти;
- забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій;
- запровадження сучасних технологій та науково-методичних досягнень.

Для сталого впровадження наукових досліджень у сферу практичної діяльності та з метою створення цілісного дослідницького середовища в університеті функціонує 3 науково-дослідні центри подвійного підпорядкування НАПН та МОН України (керівники: професори Побірченко Н.С., Мартинюк М.Т. та доцент Цимбал Н.А.); 21 науково-дослідна лабораторія, Навчально-наукова лабораторія «Гончарство, художня кераміка та реставрація археологічних знахідок»; 7 регіональних науково-методичних центрів; 8 наукових шкіл під керівництвом професорів університету [2, 8–9].

В даний час на базі університету створено 4 науково-дослідних інституту:

- Історії освіти та педагогічної думки Наддніпрянщини (директор – проф. Побірченко Н.С.).
- Історії та археології Східного Поділля (директор – проф. Кузнець Т.В.).
- Дидактики вищої педагогічної школи (директор – проф. Коберник О.М.).
- Інститут археологічних культур Буго-Дніпровського межиріччя

(директор – доцент Карасевич А.О.).

У відповідності з метою створення Науково-дослідні інститути університету вирішують цілу низку завдань, основними серед яких є:

- Розробка концептуальних основи наукових досліджень індивідуального спрямування.
- Організація науково-дослідної роботи, з метою одержання нових наукових знань, формування потужного корпусу наукових кадрів.
- Апробація і застосування наукових результатів. Встановлюють контакти та розвивають співробітництво з органами влади, місцевого самоврядування, академічними науковими інституціями та провідними вченими, науковими та загальноосвітніми закладами.
- Залучення студентів, обдарованої молоді, магістрантів, аспірантів, докторантів, дослідників-аматорів, учителів загальноосвітніх шкіл та ін. до наукових досліджень.
- Організація та проведення наукових конференцій, читань, семінарів, впорядковування та редагування фахових збірників, збірників наукових статей, матеріалів наукових форумів.
- Сприяють створенню науково-проблемних студентських груп, гуртків, секцій тощо, діючих у межах статуту і напрямів роботи Науково-дослідних інститутів.

В умовах комплексної та цілісної системи організації діяльності Науково-дослідних інститутів УДПУ здійснюється підготовка майбутніх педагогічних кадрів до реалізації сучасних вимог щодо наукової роботи. На нашу думку, важливу роль у створенні дослідницького середовища відіграють усі структурні елементи цієї системи, проте у нашій публікації ми хотіли б привернути увагу до проблеми формування дослідницького середовища в умовах діяльності науково-дослідних лабораторій, зокрема Науково-дослідної лабораторії педагогічної компетентності. Адже, сьогодні в умовах освітньої євроінтеграції є очевидним, що від особистісного потенціалу педагога, високого рівня його професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей залежить вирішення наявних проблем навчання та виховання підростаючих поколінь відповідно до нових освітніх парадигм.

Науково-дослідна лабораторія педагогічної компетентності була створена на базі Інституту соціальної та мистецької освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у зв'язку із підвищеною зацікавленістю освітньої громадськості, особливо працівників освіти, студентської молоді до проблем формування професійних компетенцій майбутніх педагогів та розвитку педагогічної компетентності викладачів вищої школи в умовах університету.

Метою створення і діяльності Науково-дослідної лабораторії педагогічної компетентності є:

- проведення ґрунтовних досліджень з окресленої проблеми, за-

безпечення працівників освіти сучасною актуальною науковою інформацією, дидактичними матеріалами;

- організація науково-практичних конференцій, семінарів, дискусій, діалогів, тренінгів для обміну досвідом викладачів закладів вищої освіти, розвитку у них умінь організації педагогічної взаємодії та навиків формування психологічного сприятливого освітнього середовища на засадах педагогіки співробітництва та нових освітніх парадигм;
- координація наукової діяльності студентів, здобувачів, аспірантів, докторантів, обмін результатами дослідницької роботи зі спорідненими навчальними і науковими установами, а також залучення провідних фахівців для забезпечення наукового керівництва та ін.

На нашу думку, основні напрямки діяльності лабораторії є водночас шляхами формування дієвого дослідницького середовища. Адже, у лабораторії педагогічної компетентності дослідження здійснюються висококваліфікованим професорсько-викладацьким колективом кафедр: загальної педагогіки та педагогіки вищої школи; психології; виховних технологій та педагогічної творчості. До проведення наукових досліджень долучаються найкращі науково-педагогічні кадри університету, які займаються окресленою тематикою.

З метою розвитку професійної компетентності майбутніх учителів здійснюється цілісна система розвитку професійних компетенцій студентів, залучаючи їх до участі в наукових семінарах, конференціях та проведенні наукових розвідок. Так, традиційною стала Всеукраїнська студентська наукова конференція «Здобутки, проблеми та перспективи педагогічної науки та практики в умовах інноваційної перебудови української національної освіти», яка три роки поспіль проводиться на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, членами лабораторії.

Навчально-методичний семінар «Проблеми та шляхи адаптації випускника педагогічного вузу у школі» (для студентів-випускників), що був проведений в травні 2009 р., був спрямований на розгляд теоретико-методичних аспектів готовності студентів-випускників до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах.

Членами лабораторії тричі було підготовлено та проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію учених та молодих науковців «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів», за результатами їх проведення публікується збірник наукових праць «Проблеми підготовки сучасного вчителя».

Круглі столи, семінари та інші форми наукової та науково-методичної роботи організовані для майбутніх педагогів (водночас з роботою наукових гуртків та груп) створюють цілісну систему роботи. Тематика їх дослідження сьогодні розгалужена і охоплює різні аспекти педагогічної діяльності, зокрема це сучасні технології навчання та виховання, використання інноваційних засобів у навчально-виховному процесі, шляхи та

напрями вдосконалення системи взаємодії учителя і учня, сучасні проблеми підготовки майбутніх учителів та ін.

Керівником лабораторії створено сайт «Педагогіка це твоє!» (<http://www.zag-pedagogika.at.ua>), на якому користувачі всесвітньої мережі можуть ознайомитись з основними науковими результатами діяльності членів лабораторії та запланованими заходами, а також долучитись до обговорення та перегляду фото-звітів про проведенні наукові, методичні та навчальні семінари, тренінги, конференції проведені науковцями лабораторії.

Здійснюючи свої дослідження відповідно до перспективного та річних планів роботи перед членами лабораторії, актуально постає питання вдосконалення напрямів наукової роботи відповідно до вимог побудови сучасного дослідницького середовища. Саме тому, обрано такі шляхи реформування дослідницького середовища в умовах освітнього простору педагогічного університету:

- розроблення та функціонування дієвих форм поєднання науки та освіти і високоякісна підготовка кадрів вищої наукової кваліфікації (кандидатів, докторів філософії в галузі і докторів наук);
- здійснення науково-технічних розробок, що є конкурентноздатними на національному ринку;
- підвищення ролі структурних наукових підрозділів як центру науки, культури і освіти, повне використання наукових і інших досягнень, вдосконалення діяльності з підготовки висококваліфікованих кадрів для наукових досліджень;
- організація навчального процесу на основі інноваційних магістерських і аспірантських програм поглибленої наукової та професійної підготовки магістрів, кандидатів наук та докторів наук для наукової та науково-педагогічної роботи в університеті;
- реалізація тісної інтеграції наукової діяльності з навчальним процесом із забезпеченням поглибленої фундаментальної складової як у навчанні, так і в наукових дослідженнях;
- нарощування та ефективного використання кадрового наукового, науково-педагогічного та науково-технічного потенціалу університету шляхом ефективного проведення науково-навчального процесу;
- розроблення та впровадження в навчальний процес новітніх інтегрованих технологій, методик, технічних засобів навчання, створених за результатами наукових досліджень;
- інтеграція освіти з наукою і виробництвом в рамках створення навчально-науково-виробничих об'єднань (в т.ч. і міждисциплінарних), базових кафедр, їх підрозділів в інститутах НАПН України, інших наукових установах для проведення навчально-наукової роботи;
- підготовка кадрів для інноваційного розвитку України за групою пріоритетних напрямів на засадах творчості, володіння фахівцями сучас-

ними інформаційними технологіями, методами створення, використання та захисту інтелектуальної власності, основами управління інноваційною діяльністю, маркетингу інноваційної продукції.

Саме такі напрямки діяльності науково-дослідної лабораторії, на нашу думку, можуть стати визначальним складником реорганізації дослідницького середовища вищого навчального закладу.

Перспективи подальших розвідок полягають у науковому обґрунтуванні сутності поняття «дослідницьке середовище», виокремленні його основних компонентів і принципів побудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болонський процес : документи / укладачі : З. І. Тимошенко, А. М. Грехов, Ю. А. Гапон, Ю. І. Палеха. – К. : Європ. ун-т, 2005. – 169 с.
2. Науково-дослідна діяльність в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини у 2009 році. – Умань : РВЦ «Софія», 2010. – 84 с.